

POLJOPRIVREDA I ŠUMARSTVO U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA PRIRODE – STANJE I IZAZOVI

*Promišljanje akademika Ferde Bašića nakon okruglog stola održanog u Zadru 22.
svibnja 2026.*

*„Rodoljubni rad, značajnost,
požrtvovnost mogu podići naš
narod, ali bez spoznaje prirode
ne može biti napretka u
kulturnom, političkom ni u
materijalnom pogledu.”*

Akademik Spiridion (Špiro) Brusina, 1891.

Uvodna opaska

Ovaj tekst nastao je kao autorsko promišljanje potaknuto okruglim stolom „Poljoprivreda i šumarstvo u zaštićenim područjima prirode – stanje i izazovi”, održanim na Međunarodni dan bioraznolikosti i Dan zaštite prirode Republike Hrvatske, 22. svibnja 2026. na Sveučilištu u Zadru. Okrugli stol organizirala su Znanstveno vijeće za poljoprivredu i šumarstvo i Znanstveno vijeće za zaštitu prirode i okoliša Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, u suradnji s Odjelom za ekologiju, agronomiju i akvakulturu Sveučilišta u Zadru.

Tekst nije zamišljen kao formalni skup zaključaka okruglog stola, nego kao sažeto i osobno promišljanje o odnosu poljoprivrede, šumarstva, očuvanja bioraznolikosti i održivog opstanka ljudi u zaštićenim područjima prirode Republike Hrvatske.

Polazišta

Održivi razvoj unutar granica zaštićenih područja prirode Republike Hrvatske u velikoj se mjeri odnosi na gospodarske djelatnosti koje koriste obnovljive prirodne resurse i fotosintezu: poljoprivredu, šumarstvo te s njima povezano lovstvo, uzgoj divljači i akvakulturu. Genetska raznolikost vrsta povećava ekološku valenciju i prilagodljivost prirodnih i čovjekovim utjecajem izmijenjenih ekosustava. Ona jača njihove višenamjenske uloge, otpornost i stabilnost te pridonosi zaštiti tla i voda, plodnosti tla, opskrbi hranom i vodom, regulaciji klime i estetskim vrijednostima prirodnoga i kulturnoga krajobraza.

Vrsta *Homo sapiens* promijenila je atmosferu i klimu, prisvaja sve veći dio Sunčeve energije dostupne fotosintezi, a kao fosilna goriva koristi proizvode fotosinteze iz davne geološke prošlosti – naftu, plin i ugljen. Istodobno troši i proizvode fotosinteze iz novije prošlosti, među kojima je i humus tla. K tomu, čovjek je u okoliš unio brojne prirodni nepoznate kemijske spojeve, izgradio goleme urbane i prometne infrastrukture, brane i akumulacije te zauzeo gotovo sve plodno tlo planeta. Ukratko, postao je geofizička sila i otvorio raspravu o novoj geološkoj epohi – antropocenu.

Napredak od početka sjedilačkog načina života do suvremenog doba prati rast razorne moći čovjeka. Taj je rast posljedica nesrazmjera između genetskoga nasljeđa, koje se mijenja sporo, i iznimno brzoga porasta ljudske populacije, njezinih potreba, zahtjeva i potrošnje, uz istodobno opadanje skromnosti kao civilizacijske vrline.

Bioraznolikost kao nepovratna vrijednost

Mnogo se šteta u okolišu može ublažiti ili djelomice popraviti, ali šteta nastala izumiranjem vrsta nepovratna je. Svaka vrsta slobodne prirode svijet je za sebe: prirodno nasljeđe Zemlje i rezultat dugotrajne evolucije, potvrđivan u bezbrojnim prirodnim „eksperimentima”. Vrste oko nas stare su tisuće, pa i milijune godina; njihovi su geni u svakoj generaciji, kroz bezbroj mutacija, iskušavani u žrvnju prirodne selekcije. U tom smislu nema suvišnih jedinki ni suvišnih vrsta.

Unatoč svoj mudrosti naše vrste, nikada nećemo u cijelosti saznati što smo na „putu napretka” odbacili i zauvijek izgubili: moguće lijekove, usjeve, vlakna, izvore hrane, nadomjestke za fosilna goriva, mogućnosti fitoremedijacije ili biološke indikatore stanja okoliša. Njihov nepovratni gubitak dijelom ostaje i na savjesti vrste *Homo sapiens*.

Promišljanja i poruke

- Od početka sjedilačkog načina života, prije približno 12 000 godina, čovjek obrađivanjem tla i širenjem uzgoja počinje potiskivati vrste koje doživljava nepoželjnima. Dok je broj kultiviranih biljaka i domaćih životinja bio malen, taj se proces odvijao bez vidljivog narušavanja prirodne ravnoteže. Međutim, s razvojem poljoprivrede, rastom stanovništva i povećanjem potreba, pritisak na vodu, zrak i tlo postajao je sve veći. Posebno se povećala biomasa domaćih životinja, napose preživača, dok je prostor divljih vrsta sve uži. Akvatični ekosustavi zasad su djelomična iznimka, jer se akvakultura razvijala sporije od kopnene proizvodnje hrane.
- *Homo sapiens* je svojim brojem postao vodeća vrsta, a tehnološkim i gospodarskim razvojem i geofizička sila. Taj je razvoj omogućilo širenje oranica na prostore pod prirodnom vegetacijom te primjena znanosti u poljoprivredi. Danas samo nekoliko glavnih usjeva, ponajprije pšenica, kukuruz i riža, osigurava velik dio svjetske prehrane, dok se s oranica na kojima se uzgajaju potiskuju brojne druge vrste. Budući da prostora za daljnje širenje oranica gotovo više nema, pritisak na postojeća poljoprivredna tla u budućnosti će rasti. Izlaz se može tražiti samo u znanju, inovacijama i odgovornijem odnosu prema fotosintezi kao temeljnom prirodnom procesu proizvodnje hrane.
- Zaštita bioraznolikosti u Hrvatskoj danas mora biti sastavni dio razvojnih politika i strateškog upravljanja prirodnim resursima. Iskustva u istraživanju pokazatelja stanja šumskih i agroekosustava u zaštićenim područjima prirode i u područjima ekološke mreže Natura 2000 potvrđuju da takvi pokazatelji mogu biti važan alat za dijagnozu stanja ekosustava. Oni omogućuju pravodobno uočavanje negativnih promjena i pomažu planiranju mjera zaštite i očuvanja prirode. Zaštićena područja prirode i Natura 2000 predstavljaju stoga prostorni okvir očuvanja prirodnih vrijednosti, ali i primjer za širi prostor Hrvatske.
- Svim šumama, bez obzira na vlasništvo, izuzev šuma u strogim i posebnim rezervatima te šuma prašumskoga karaktera, treba gospodariti prema načelima uzgoja Zagrebačke škole. Ta načela uključuju podržavanje prirodne strukture i dinamike šuma, prirodno pomlađivanje pod zastorom krošanja starih stabala, umjetnu obnovu samo kada je potrebna i u skladu s prirodnim procesima, izbjegavanje čistih sječa, intenzivnu njegu šuma od rane mladosti te višenamjensku progresivnu potrajnost šuma.
- Velike i srednje velike zvijeri u Hrvatskoj uzrokuju niz prostornih i gospodarskih sukoba, ponajprije sa stočarstvom, ali i s lovstvom te korištenjem prostora za obnovljive izvore energije. Populacija vuka u dinarskom i gorskom području stabilna je, dok se čagalj ubrzano širi Hrvatskom i nanosi sve veće štete stočarstvu i lovstvu. Dio šteta posljedica je držanja stoke bez nadzora i zaštitnih mjera, što je suprotno tradiciji i europskim standardima, ali ta činjenica ne umanjuje potrebu za sustavnim

rješavanjem problema. Posebnu pozornost zahtijeva praksa dodjeljivanja istih površina za pašnjake i lovišta, jer ona dovodi do preklapanja prava i sukoba među korisnicima prostora.

- Izgradnja popratne infrastrukture za vjetroelektrane i solarne elektrane može dodatno fragmentirati staništa, ograničiti i otežati kretanje zvijeri te otežati lovno gospodarenje. Održivi suživot moguć je samo usklađenim upravljanjem prostorom, koje uključuje usklađivanje interesa zaštite prirode, stočarstva, lovnoga gospodarstva i energetike te pažljiv odabir prostora za energetske objekte.
- Europska unija sustavno promiče zaštitu bioraznolikosti i širenje prostora pod zaštitom. Takva područja ne smiju biti shvaćena samo kao estetski vrijedni prostori, nego i kao živi, sadržajni i samoodrživi prostori oslonjeni na ruralni život, odgovorno gospodarenje i turizam. Prepoznajući prirodne i socioekonomske razlike među regijama, Europska unija razvila je koncept područja s ograničenim pogodnostima za poljoprivredu. Za takva su područja potrebne kompenzacijske potpore, jer mogu smanjiti napuštanje prostora, olakšati opstanak ruralnoga stanovništva i potaknuti povratak mladih. Hrvatska bi se u okviru Europske unije trebala zalagati za kriterije koji primjereno obuhvaćaju planinska područja, krš Dinarida i otoke hrvatskoga Jadrana.
- Vizualni identitet krša Dinarida, uz posebne krške geomorfološke oblike, čine i suhozidne građevine kao svjedočanstva života od predilirskih i ilirskih vremena do danas. One su izložene propadanju i zaslužuju zaštitu. Isto vrijedi i za biljni svijet krša, čije bogatstvo osobito dolazi do izražaja na Velebitu, s velikim brojem biljnih vrsta i endema. Posebna odgovornost Hrvatske odnosi se na očuvanje krških krških ekosustava, endemskih i rijetkih vrsta i fitocenoza Dinarskog krša te na zaštitu iznimno čistih krških voda od svih oblika onečišćenja. Hrvatska bi svoje interese i iskustva trebala povezivati sa susjednim državama Sredozemlja i juga Europe koje dijele slične krške prostore i izazove.

Zaključna misao

Koncept prema kojem bioraznolikost i napredak moraju ići ruku pod ruku traži višedisciplinarni, interdisciplinarni i transdisciplinarni pristup. U održivoj proizvodnji hrane i očuvanju bioraznolikosti u zaštićenim prostorima nužna je suradnja stručnjaka iz ekologije, agronomije, šumarstva, veterine, sociologije, ekonomije i drugih relevantnih područja.

Samo takvim pristupom moguće je oblikovati održive strategije koje povezuju proizvodnju hrane, očuvanje zdravih i stabilnih ekosustava, gospodarski i socijalno održiv život u ruralnim prostorima te estetski vrijedan krajobraz Hrvatske. Te strategije moraju biti u suglasju s obvezama Republike Hrvatske u Europskoj uniji, ali i s odgovornošću prema prostoru koji baštinimo.

Naziv Domovine i prve riječi hrvatske himne trajno nas nadahnjuju i obvezuju. Zato su potrebni odmjereni pristup nadležnih državnih tijela, znanje, stručnost i odgovornost ljudi koji vode najsloženije poslove upravljanja prirodnim dobrima. Naša je odgovornost pred naraštajima koji dolaze ne sustajati i djelovati odmah.

Zadar, 22. svibnja 2026.